

Neoinstitucionalismus jako základ právní a politická teorie

(Pocta profesoru Weinbergerovi)

Miloš Večeřa

Při příležitosti významného osmdesátiletého jubilea narození významného českého právního teoretika, filozofa a logika, působícího od roku 1968 v Rakousku, prof. Dr. Dr. Oty Weinbergera uspořádalo České sdružení pro právní a sociální filozofii společně s katedrou práva a právních věd Právnické fakulty Univerzity Karlovy dne 9. dubna 1999 v budově právnické fakulty slavnostní shromáždění. Slavnostnímu shromáždění předcházel právně filozofický seminář, na němž prof. Weinberger proslavil přednášku Neoinstitucionalismus jako základ právní a politické teorie, charakterizující základní východiska a přístupy neoinstitucionalismu, představujícího ucelenou koncepci práva, vytvořenou současně a nezávisle na sobě prof. O. Weinbergerem a D.N. MacCormickem.

Ve své přednášce přednesené velmi svěže, obsaženě a přitom přehledně, srozumitelně a dokonalou češtinou prof. Weinberger nejprve zmínil některá svá biografická data a základní údaje o svých vědeckých pracích. Z těchto jeho sdělení a z autorského hesla¹ je při této příležitosti vhodné připomenout, že prof. Ota Weinberger se narodil 20. 4. 1919 v Brně. Po maturitě na reálném gymnáziu (1937) vystudoval na Právnické fakultě MU v Brně práva, kde ho velmi ovlivnil jeho učitel prof. Weyr, a současně vystudoval i filozofii. V jeho zamýšlené vědecké dráze na brněnské právnické fakultě mu zabránil politický převrat a navazující zrušení právnické fakulty v Brně v roce 1950. Odešel do Prahy, kde od roku 1956 začal vyučovat logiku, nejprve na filozofické, později na právnické fakultě. V roce 1961 dosáhl hodnosti kandidáta filozofických věd a v roce 1964 se habilitoval pro obor logika. V roce 1968 se účastnil Světového kongresu filozofů ve Vídni a z obavy před politickou perzekucí v důsledku činnosti v Klubu angažovaných nestraníků se již do republiky nevrátil. Krátce pak vyučoval na místě hostujícího profesora ve Vídni, od roku 1969 působil v téže funkci na univerzitě ve Štýrském Hradci, kde mu pak byla v roce 1972 udělena řádná profesura právní filozofie

a svěřeno vedení ústavu. V roce 1989 byl emeritován a přednášel pak na univerzitě ještě do roku 1991. Prof. Weinberger je stále vědecky činný a účastní se různých vědeckých akcí – konferencí, kongresů a přednášek. Za svoji bohatou vědeckou dráhu napsal prof. Weinberger na dvacet monografií a více než sto významných příspěvků do sborníků a odborných časopisů.²

Po stručné autobiografické rekapitulaci se v další části přednášky prof. Weinberger zaměřil na výklad neoinstitucionální právní teorie, kterou považuje za kritické pokračování brněnské normativní právní školy F. Weyra, V. Kubeše, K. Engliše a J. Loevensteina. Zmíněný kritický postoj k brněnskému normativismu spočívá především v pohledu na jeho učení o základní normě jako explikaci platnosti práva a v přístupu k normologickému skepticizmu převzatému později i H. Kelsenem od K. Engliše. Při této příležitosti nicméně O. Weinberger konstatoval mimořádný vliv, který měly Weyrovy názory na jeho vědecké úvahy, i když se na druhé straně nenechal nikdy žádným z filozofických směrů ovlivnit natolik, aby byl jeho věrným zastáncem. Vědecká analýza problematiky práva vyprovokovaná Weyrovou právní koncepcí ho nakonec přivedla k vytvoření vlastní neoinstitucionalistické teorie práva, kterou koncipoval shodou okolností ve stejné době, ale nezávisle na teorii zformulované D. N. MacCormickem. Neoinstitucionalistický právní pozitivismus vychází ze specifické teorie jednání, zdůrazňující dva základní antropologické znaky člověka: jeho schopnost jednat a jeho schopnost vytvářet instituce jako rámec jednání a interakce. Jednání přitom není definováno behavioristicky, nýbrž je nutno ho určit formálně jako způsob transformace informací, kterými se determinuje způsob jednání. Neoinstitucionalismus zastává normativní koncepci institucí, kdy jádro instituce tvoří systém praktických informací (norem, hodnot, preferencí), které odpovídají základním ideám instituce. Právo pak neoinstitucionální teorie práva chápe jako systém praktických informací určujících struk-

¹ Viz Slovník českých filozofů, vydaný MU v Brně v roce 1998, s. 633–635.

² Přehledná bibliografie je uvedena ve Weinbergerově práci *Alternativní teorie jednání*, Praha, Filosofia 1997, s. 269 an. Z dalších prací vyšších v češtině je vhodné připomenout zejména práce *Norma a instituce* (Brno, MU 1995), *Filozofie, právo, morálka* (Brno, MU 1993) a *Základy právní logiky* (Brno, MU 1993).

туру a chování státu a jeho zařízení a primární rámec života společnosti. Právní řád neobsahuje pouze pravidla chování, ale konstituuje také aparát stanovící opatření k zachování právního řádu a záruky jeho dodržování. Neoinstitucionalismus tedy představuje druh právního logicismu: studuje strukturu právních norem a jejich dynamiku. Na rozdíl od ryzí nauky právní však rozlišuje různé typy právních pravidel: normy chování, právní principy, normy delegační, teleologické normy. Právní řád přitom existuje jako společenská instituce a proto i platnost práva se definuje jako existence institucionální. Je dána tím, že příslušný systém norem fakticky determinuje organizaci a fungování právních institucí, vyjadřuje fakt, že je efektivní jako základ fungování příslušných institucí (státu a jeho složek). Shodně s normativním pozitivismem rozlišuje neoinstitucionalismus úvahy *de lege lata* a *de lege ferenda*. Považuje však i rozbor *de lege ferenda* za legitimní úkol právní vědy. V oblasti politiky pak neoinstitucionalismus poskytuje základ pro specifickou teorii demokracie.

Po načrtnutí těchto základních myšlenek a myšlenkových schémat neoinstitucionální teorie práva se

rozpředla diskuse přítomných účastníků, mezi nimiž byli zastoupeni představitelé právní vědy, filozofie, politologie, sociologie a státovědy ze všech českých právnických fakult a dalších vysokoškolských a vědeckých pracovišť. Prof. Weinberger na dotazy a poznámky bezprostředně argumentačně reagoval.

Po ukončení vědecké rozpravy k přednášce proběhlo slavnostní shromáždění Českého sdružení pro právní a sociální filozofii (IVR), ve kterém jeho předseda JUDr. Klabouch připomenul celoživotní zásluhy a přínosy prof. Weinbergera v oblasti právní teorie, právní filozofie a právní logiky, kdy prof. Weinberger zastával po 12 let od roku 1985 funkci místopředsedy celého Mezinárodního sdružení pro právní a sociální filozofii (IVR), jehož je české sdružení součástí. Jednomyslným souhlasem všech přítomných členů české sekce IVR pak byl prof. Weinberger zvolen čestným předsedou Českého sdružení pro právní a sociální filozofii. Prof. Weinberger poděkoval za vyjádřená ocenění jeho celoživotního přínosu pro právní vědu a přislíbil, že se funkce čestného předsedy velmi rád ujme a podle svých možností se jí aktivně zhostí.